

# Boğazkesen Hisarı

Yazan: Prof. M. Tayyib Gökbilgin

Geçen hafta restorasyonu ikmal edilerek inşaasının 506 ncı yıldönümü idrak olunan Boğazkesen, bugünkü adıyla Rumelihisarı'nın tarihi hayli enteresandır. İstanbul'un fethinden sonra sırasıyla bu iki ismi taşıyan bu mevkiin daha eskiden de birtakım adları vardı ve buraya atfolunan tarihi hadiseler, kısmen efsanevi bir mahiyet taşımakla beraber, oldukça zengin görünmektedir.

Rumelihisarı burnu eski çağlarda, burada mevcut Hermes adak yerinden dolayı Hermaton (Hermoeum promontorium) adını taşıyordu Bu suretle tezmiyesi, şüphesiz ki, pek eski zamanlarda Yunan mitolojisine göre, hitabet ticaret ve hatta sirkatin hamisi ve Tanrısı olan Hermes (Mercure) namına büyük bir mabet bulunmuş olmasından ileri geliyordu. Keza, tabii vaziyetinden dolayı yani denize doğru ilerliyerek bir burun şeklinde Boğazı kesmesinden kinaye olarak, Bizanslılar tarafından "Boğaz kesen" manasına gelen Lemocopion tezmiye edildiği gibi, dalgaların gürültüsü, burada, bir köpeğin havlamasına, ulumasına benzetilerek ve "Kızıl Köpek" manasına olan Pyrhias Kyon adı da verilmişti. Bu sonuncu adın verilmesi diğer bir rivayete göre de, bu mevkide vaktiyle bu adı taşıyan azgın bir köpeğin mevcudiyetinden, bunun daima sahilde dolaşarak denizin dalgalı olduğu zamanlarda sahile yaklaşmak isteyen kayıkçıların üzerine havlamasından dolayı idi ki, merhum İhtifalci Ziya Bey, bir akşam (1912 senesi Haziran ayı içinde). Boğaziçi'ne çıkarken, büyücek bir köpeğin sahile doğru koşarak vapurun sebep olduğu dalgaların gürültüsüne karşı deniz kenarında şiddetle havladığını görmüş, köpeği bu hale getiren şeyin dalgaların şiddetli sesi olduğuna hükmederek, eski çağların bu Hisar burnu hakkındaki rivayetini tasdik eylemişti (1).

Boğaziçinin bu güzel mevkiine ait diğer bir enteresan tarihi hadise de Herodot'un bu hususta verdiği bilgidir. Buna göre, İskitlere karşı harbe giden İran hükümdarı Dara, ordusunu Anadolu sahillerinden bu tarafa geçirmek üzere Sisamlı Androkles'e salları ile burada bir köprü yaptırmıştı (2)

Diğer taraftan bazılarının bu mevkide Bizanslıların Let Kulesi (Tour du Lethe) adında bir hapishaneleri bulunduğu ve bunun için Bizans tarih kaynaklarından Nicephore Gregoras'ın verdiği malûmata istinat ettikleri yolundaki iddia ve kanaatleri, Boğaziçi'deki kaleler hakkında etraflı bir tetkik yapmış olan maruf bilgin Albert Gabriel asla kabul etmemektedir (3).

Fatih Sultan Mehmet, tarihlerimizin kaydettiğine göre, 1451 de Karaman seferinden döndüğü ve Gelibolu boğazının Venedikliler tarafından kapatıldığını öğrenerek Kocaelinden İstanbul boğazına geldiği zaman, vaktiyle büyük dedesi Yıldırım Bayezid'in yaptırdığı Güzelcehisar (Anadolu Hisarı) ndan Boğazı geçmeğe mecbur kalmış ve bu Türk kalesinin karşısında derhal diğer bir kale yapılmasını vazifelilere emretmişti. Padişah veziri Halil Paşaya bu münasebetle demişti ki: "Küffara imdat yolunu kesmek için bu sahilde bir hisar yapılmak gerektir ta hengamı uburda kafir gemilerine ihtiyaç olmaya ve düşman gemilerinin yolu kapatılsın." (4)

O kış hazırlıklarla geçirildi ve ertesi sene baharında (Mart 1452) inşaat başladı ve bizzat padişahın nezareti altında dört ay içinde yapıldı. Mahallindeki Hermes mabedi

harabeleri taşlarından faydalandığı gibi Boğaziçi'deki diğer metruk ve harap mabetler bakiyelerinden de istifade olundu. Fatih, çıplak kayalıklar üzerine temel kurdu ve önceden hiç bir esası bulunmayan yepyeni bir tahkimat yaptırmıştı. İnşaat işlerine doğrudan doğruya veya bilvasıta üç dört bin kişinin iştirak etmiş olduğu umumiyetle kabul olunmaktadır Padişahın kuleler, kapılar ve mazgalların mevkilerini bizzat tesbit ettiği, devletin üç büyük şahsiyetine ( Halil, Zagnos ve Saruca Paşalar ) vazife tevcih ile üç büyük kulenin inşaatını onlara deruhte ettirdiği bilinmektedir. Zagnos Paşa kulesindeki İstanbulun en eski kitabesi Hisarın inşaatının ikmal tarihini de bize anlatmaktadır (Recep 856 == Ağustos 1452) . İç ve dış cephe'deki sur ve kulelerin uzunluğunun 2000 metreyi bulduğu Boğazkesen hisarının inşaatı esnasında çok sıkı inzibati tedbirler alınmış ve adalet tam manasiyle tatbik olunmuştu. Esasen işçi grupları kadıları ile birlikte gelmiş işini en iyi şekilde ve çabuk bitirenlere bir takım mükafatlar vaad olunmuştu. İnşaat bittikten sonra buraya 400 kişilik bir muhafaza kuvveti kondu ki, 10 Kasımdan itibaren Hisar topçusunun atışa başladığı ve ilk olarak, müsadesez Boğazı geçmek isteyen bir Venedik gemisi üzerinde tecrübe ve başarı temin edildiği görülmektedir.

Asırlar boyunca "Boğazkesen Hisarı" adı, yerini Rumelihisarı adına terketti. Evliya Çelebi, XVII asır ortalarındaki vaziyetini anlattığı, üç kapısından ( Dağ kapısı şimale nazır, aşağıdaki Hisar Peçe kapısı ve daima kapalı tutulan demli pencere'li Sel kapısı ) bahsettiği yerde, Hisarın 105 topu olduğunu, kale dizdarı ve 300 kadar neferin gece gündüz muhafaza hizmetini gördüğünü kaydeder. Onun zamanında 150 kadar olan kale içindeki evler, esas itibariyle Fatih zamanında tesis olunmuş ve yine banisi tarafından bir cami yaptırılmıştı ki, burası uzun zaman Ayasofya evkafına bağlı kaldı. Bundan başka Mollafenari tarafından bina ettirilen diğer bir mescit daha vardı ve Mir'atı İstanbul müellifinin bildirdiğine göre, geçen asır sonlarında bunun yalnız bir minaresi kalmış ve bu mahalde arza halinde Nalburzade Mehmet Efendi dergahı kaimdi (5) .

Rumelihisarının en büyük hususiyeti, sonradan, buradaki kayalar mezarlığındaki mescidin yanında, Hicri 935 tarihinde Şeyhül İslam Kemalpaşa Zadenin fetvasıyla katledilen ve Oğlan Şeyh namıyla maruf olan İsmail Maşukinin medfun olması ve bir de Durmuş Dede tekkesini ihtiva etmesi oldu. Bu zatı Tanrı meczuplarından olarak gösteren kaynaklarımız onun XVII. asır başlarında Akkermandan geldiğini ve burada mevcut zaviyede zaviyedar bulunan hemşerisi Ali Babanın yanında yerleştiğini, Boğazdan gelip geçen gemilerin bunu bilerek her zaman ona hediye bıraktıklarını ve onun hayır duasını tahsile ehemmiyet verdiklerini kaydederler. Durmuş Dede Hicri 1025 de (1016) vefat edince buraya defn olunmuş ve sonradan üzerine ahşaptan bir türbe yaptırılmıştır ki, bu türbe ve dergaha teberrular yakın zamana kadar devam etmiş ve odununu, zahiresini İstanbulda satıp Karadenize selamete çıkmak isteyen küçük deniz vasıtaları buradan geçerken, rıhtıma bir parça eşya bırakmayı adet edinmişlerdi (6). Her halde bundan dolayı olacak ki, onun türbesi duvarına şu beyit konulmuştu:

“ Hakipayı evliyaya yüzünü sürmüş dede  
Bu Hisarın kutbu olmuş Hazreti Durmuş Dede “

(1) Mehmet Ziya, İstanbul ve Boğaziçi, cilt II. 256 s.

(2) Tayyib Gökbilgin, Boğaziçi ( İslam Ansiklopedisi )

- (3) Chateaux Tures du Bosphore, Paris 1943 s.61
- (4) Sadettin, Tacüttevarih, cilt I, 417 s
- (5) Mehmet Raif, Mir'atı İstanbul, İstanbul 1314 273 s
- (6) Mehmet Ziya, aynı eser, gösterilen yerde.